

31 ліпеня — 210 гадоў з дня нараджэння

І. І. Дамейкі (1802—1889)

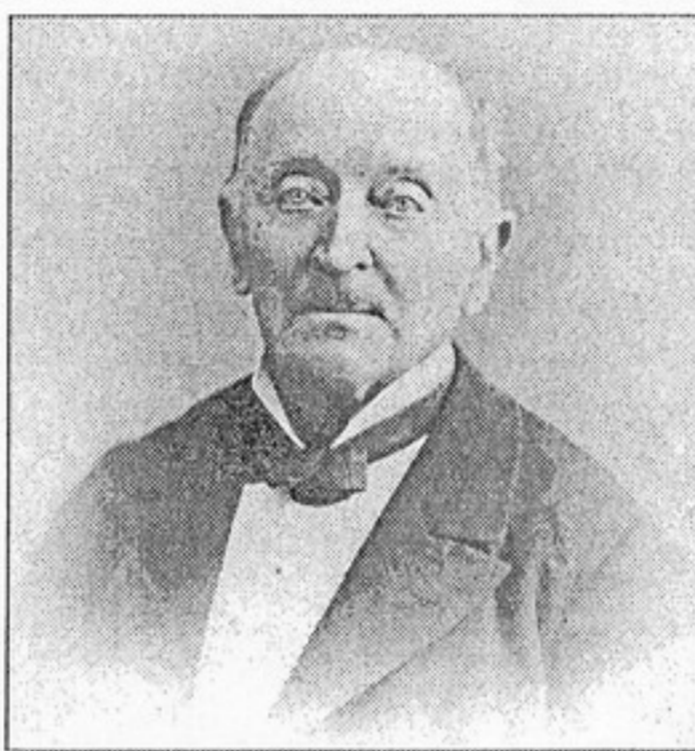
К. Дз. Варанько, вядучы бібліёграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Ігнат Іпалітавіч Дамейка — адважны падарожнік, дапытлівы вучоны-даследчык, таленавіты выкладчык, чыё жыццё і дзейнасць справядліва ўшанаваны тытуламі Грамадзяніна свету, Апостала навукі і адукацыі.

Ён нарадзіўся ў маёнтку Мядзведка Навагрудскага павета (цяпер Карэліцкі раён Гродзенскай вобласці) у шляхецкай сям'і. Атрымаў выдатную па тым часе адукацыю: спачатку вучыўся ў школе піяраў у Шчучыне, а ў 1816 г. паступіў на фізіка-матэматычны факультэт Віленскага ўніверсітэта, дзе пасябраваў з А. Міцкевічам, Я. Чачотам, Т. Занам, А. Адынцом і ўступіў у тайнае таварыства філаматаў. Пасля заканчэння вучобы атрымаў ступень магістра матэматыкі і філасофіі, збіраўся заняцца навукай, аднак у лістападзе 1823 г. разам з іншымі ўдзельнікамі патрыятычна-дэмакратычнага руху быў арыштаваны і высланы пад нагляд паліцыі ў в. Заполле Лідскага павета, а потым у в. Жыбуртоўшчыну паблізу Дзятлава. Ігнат Іпалітавіч Дамейка з'яўляўся ўдзельнікам паўстання 1830—1831 гг. у Польшчы, Беларусі і Літве, змагаўся ў арміі генерала Д. Хлапоўскага. Пасля паражэння паўстанцаў эмігрыраваў за мяжу.

У Парыжы І. І. Дамейка апынуўся ў самым цэнтры польска-беларускага эміграцыйнага руху, але гэта не перашкаджала яму займацца сваёй адукацыяй. Ён слухаў лекцыі выдатных вучоных Францыі, наведваючы Калеж дэ Франс, Сарбонскі ўніверсітэт, прайшоў поўны курс навучання ў Горнай школе і атрымаў дыплом інжынера. Працоўную дзейнасць пачаў у Эльзасе, дзе займаўся пошукамі радовішчаў жалезнай руды.

Абвешчана ў 1838 г. маладой Чылійскай рэспубліцы былі вельмі патрэбны вучоныя-выкладчыкі. Праз Ш. Ламбера, прадстаўніка ўрада Чылі, І. І. Дамейка быў запрошаны на працу ў г. Какімба ў якасці прафесара хіміі і

мінералогіі. Ён стварыў школу па падрыхтоўцы горных спецыялістаў, арганізаваў фізіка-хімічную лабараторыю, падчас канікул наладжваў экспедыцыі па вывучэнні краіны: цікавіўся карыснымі выкапнямі і прыроднымі багаццямі, збіраў калекцыі мінералаў, знаёміўся з жыццём насельніцтва, асабліва карэнных жыхароў — індзейцаў. Па матэрыялах этнаграфічных падарожжаў па паўднёвай

ускраіне Чылі вучоны напісаў і апублікаваў на іспанскай мове кнігу «Араўканія і яе жыхары» (перакладзена на польскую мову і выдадзена ў Вільні ў 1860 г.). У 1846 г. І. І. Дамейку запрасілі на працу ва ўніверсітэт у сталіцу Чылі. Там ён займаўся навуковай і выкладчыцкай дзейнасцю. Пасля Сусветнай выстаўкі ў Парыжы ў 1867 г., на якой вучоны прадстаўляў прамысловасць Чылі, быў абраны рэктарам універсітэта. На гэтай пасадзе знаходзіўся да 1883 г.

Заслугі Дона Ігнація (так з павагай называлі І. І. Дамейку ў Чылі) перад новай радзімай цяжка ацаніць. Ён працаваў у розных галінах навукі і адукацыі: рэарганізаваў сістэму навучання; садзейнічаў падрыхтоўцы нацыянальных кадраў выкладчыкаў, геологаў, мінералогаў; увёў метрычную сістэму мер і вагі; адкрыў багатыя радовішчы золата, серабра, медзі, каменнага вугалю, славутай чылійскай салетры, арганізаваў іх здабычу; склаў геалагічную карту Чылі; прымаў удзел ва ўдасканаленні водазабеспячэнням чылійскай сталіцы; стварыў музей мінералагічных, петраграфічных і палеанталагічных матэрыялаў; сабраў і апісаў мноства новых мінералаў, раслін, метэарытаў; арганізаваў бібліятэку прыродазнаўства; напісаў падручнікі па хіміі, фізіцы і мінералогіі; апублікаваў звыш 130 навуковых прац, якія прынеслі яму сусветную вядомасць.

У 1848 г. І. І. Дамейка атрымаў чылійскае грамадзянства. Праз два гады ён уступіў

у шлюб з Энрыкетай дэ Сатмаер, з якой пражыў 20 гадоў і выгадаваў траіх дзяцей. Пасля смерці жонкі ўсё больш сумаваў па радзіме. У жніўні 1884 г. сустрэча з роднымі мясцінамі ўсё ж адбылася. Разам з малодшым сынам І. І. Дамейка наведаў Мядзведку, Мір, Навагрудак. Чатыры гады правёў у Жыбуртоўшчыне ў сям'і дачкі, якая ў 1870 г. выйшла замуж, пераехала з Чылі ў Беларусь і жыла ў той самай вёсцы, дзе калісьці адбываў ссылку бацька. За гэты перыяд І. І. Дамейка выязджаў у Польшчу, Францыю, Італію, Турцыю, Егіпет, Палесціну, наведаў Іерусалім. За час яго гасцявання сыны атрымалі еўрапейскую адукацыю: старэйшы скончыў духоўную семінарыю ў Рыме, малодшы — Горную школу ў Парыжы. Ігнат Іпалітавіч марыў застацца ў Беларусі, аднак разумеў, што тут патрэбны толькі родным, а ў Чылі яго чакалі як грамадскага і навуковага дзеяча. Невыпадкава ў 1855 г. у Сант'яга быў адліты залаты медаль з выявай вучонага і словамі «Навука — праца — бескарыслівасць», якія дакладна характарызавалі яго асобу. У 1888 г. разам з сынамі ён вярнуўся ў Чылі, дзе памёр праз год (23 студзеня 1889 г.).

Памяць пра І. І. Дамейку захоўваецца і сёння на далёкім амерыканскім кантыненте. Вучоны з'яўляецца нацыянальным героем рэспублікі. Яго імем названы ўніверсітэт і нацыянальная бібліятэка, партовы горад і рабочы пасёлак, горны ланцуг у Андах і шматлікія радовішчы, мінерал і нават фіялка. У доме, дзе жыў І. І. Дамейка, працуе яго музей. У сталіцы Чылі пастаўлены помнік з надпісам «Grande Educador» («Вялікі Асветнік»). Не забыты вучоны ў Беларусі, Польшчы і Літве. Яго дзейнасці прысвечаны дзясяткі манаграфій. Імя І. І. Дамейкі ўвекавечана памятнай дошкай на будынку Віленскага ўніверсітэта і экспазіцыямі школьных музеяў у вёсках Мядзведцы Карэліцкага раёна і Крупава Лідскага раёна. З нагоды 200-годдзя з дня яго нараджэння былі выпушчаны памятныя манеты, паштовы канверт, буклет «Малая Радзіма І. Дамейкі». У Мядзведцы ўстаноўлены бронзавы бюст вучонага. Рашэннем ЮНЕСКА 2002 г. быў аб'яўлены годам І. І. Дамейкі — гэта заслужанае ўшанаванне памяці нашага земляка, спадчына якога адначасова належыць тром розным народам: беларускаму, польскаму і чылійскаму.

Дамейка, І. Мае падарожжы / Ігнат Дамейка ; пер. з пол. мовы і камент. З. Сіцько; прадм. К. Цвірка. — Мінск : Беларускі кнігазбор, 2002. — 493 с.

Літаратура аб жыцці і дзейнасці вучонага

Дамейка Ігнат Іпалітавіч // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. — Мінск, 1998. — Т. 6. — С. 29—30.

Дамейка Ігнат Іпалітавіч // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. — Мінск, 1996. — Т. 3. — С. 202—203.

Домейко Игнат Ипполитович // Республика Беларусь : энциклопедия : в 7 т. — Минск, 2006. — Т. 3. — С. 420—421.

Ігнацій Дамейка (1802—1889) // Беларускае замежжа = Белорусское зарубежье / Дэпартамент па архівах і справаходстве Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь; склад. Н. А. Голубева. — Мінск, 2010. — С. 43—44.

Дамейка Ігнат Іпалітавіч (31.7.1802 — 23.1.1889) // 250 асоб з Беларусі ў дыялогах культур = 250 people from Belarus in the dialogue of cultures / рэд.: Т. Л. Пісарэнка, Л. У. Языковіч ; пер. на англ. мову Л. М. Серады. — Мінск, 2008. — С. 122—126.

Дамейка Ігнат Іпалітавіч // Асветнікі зямлі Беларускай, X — пачатак XX ст. : энцыкл. давед. — 2-е выд. — Мінск, 2006. — С. 138—140.

Мальдзіс, А. Ігнат Дамейка (1802—1889) / Адам Мальдзіс // Славутыя імёны Бацькаўшчыны : зборнік / уклад.: У. Гілеп [і інш.]. — Мінск, 2000. — Вып. 1. — С. 197—206.

Ігнат Дамейка (1802—1889) // Літаратура Беларусі: першая палова XIX ст. : хрэстаматыя / уклад., аўт. прадм., біягр. давед. і камент. К. А. Цвірка. — Мінск, 2000. — С. 316—345.

Каратынскі, В. Ігнат Дамейка ў Варшаве / В. Каратынскі // Творы; уклад., прадм. і камент. У. Мархеля. — Мінск, 2009. — С. 273—281.

Сіцька, З. Чалавек, які збіраў камяні: Ігнат Дамейка / З. Сіцька. — Мінск : Тэхналогія, 2005. — 71 с.

- Марціновіч, А. А. Душа — не падарожніца : Ігнат Дамейка / А. Марціновіч // Зерне да зерня: гісторыя ў асобах. — Мінск, 2008. — С. 279—288.
- Мяснікоў, А. Ф. Ігнат Дамейка (1802—1889): нацыянальны герой... Чылі / А. Мяснікоў // Сто асоб беларускай гісторыі: гістарычны партрэт / Анатоль Мяснікоў. — 2-е выд., дапрац. — Мінск, 2009. — С. 94—97.
- Чаропка, В. Адысея Грандэ Эдукадора: Ігнат Дамейка / В. Чаропка // Лёсы ў гісторыі. — Мінск, 2005. — С. 442—457.
- Кошур, С. А. Весткі з Чылі / С. Кошур // Зямля карэліцкая і яе славытыя людзі. — Мінск, 2009. — С. 32—42.
- Курков, И. Н. Великий просветитель / И. Курков // Брестчина: легенды, события, люди. — Минск, 2005. — С. 77.
- Багадзяж, М. К. Грандэ Эдукадор (1802—1889) / М. Багадзяж // Сыны зямлі беларускай. — Мінск, 2002. — С. 81—88.
- Мяснікоў, А. Незапатрабаваны бацькаўшчынай беларус / А. Мяснікоў // Палымя. — 2010. — № 7. — С. 166—172.
- Асіноўскі, С. Там, дзе цвіце фіялка дамейкіяна / С. Асіноўскі // Архівы і справаводства = Архивы и делопроизводство. — 2010. — № 6. — С. 142—151.
- Салееў, В. А. Ігнат Дамейка і праблемы міжкультурнага ўзаемадачыннення / В. А. Салееў // Мастацтва і сучаснасць. — Мінск, 2006. — С. 57—58.
- Аношка, Я. Жыццё і дзейнасць Ігната Дамейкі / Я. Аношка // Веснік Міністэрства замежных спраў. — 2003. — № 1. — С. 70—74.
- Ярмоленка, В. Ігнат Дамейка: Беларусь — Францыя — Чылі / В. Ярмоленка // Геаграфія: праблемы выкладання. — 2002. — № 4. — С. 109—122.
- Пиловец, Г. И. Игнатий Домейко — геолог, этнограф, педагог и гражданин мира / Г. И. Пиловец // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. — 2002. — № 2. — С. 129—132.
- Макаранка, Л. І. Дамейка Ігнат / Л. І. Макаранка // Бібліятэка прапануе. — 2002. — № 2. — С. 4—5.
- Лахвіч, Ф. А. Ігнат Дамейка — выдатны беларускі прыродазнаўца / Ф. А. Лахвіч, Ф. Ф. Лахвіч // Хімія: праблемы выкладання. — 2002. — № 6. — С. 62—63.